

Suriyeli Mülteci Ergenlerin Yaşadıkları Gelişimsel Sorunların Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

Hıdır Apak
Muhammet Cevat Acar

Öz: Bu çalışma, Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunları; Milli Eğitim Bakanlığı okullarında okuyan öğrenci görüşleri ışığında ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, tarama modelinin kullanıldığı nicel bir araştırmadır. Araştırmanın örneklemini Mardin’de okuyan 338 Suriyeli mülteci ergen öğrenci oluşturmaktadır. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan sosyodemografik veri formu ve Gelişimsel Sorun Alanları Ölçeği kullanılmıştır. Veriler ANOVA, t-testi, LSD testi ve çoklu regresyon ile analiz edilmiştir. Araştırma bulgularından birine göre Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları; sınav kaygısı, öfke dışavurumu ve akademik başarısızlık sorunlarının ilk sıralarda yer almasıdır. Araştırmanın sonuçlarına göre ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunların cinsiyete göre sıklık düzeylerine bakıldığında kızların erkeklere oranla daha fazla sorun yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca bir işte çalışan ve bir kamp deneyimi olan mülteci ergenlerin diğer ergenlere göre gelişimsel sorunların sıklığını daha fazla yaşadıkları tespit edilmiştir. Gelişimsel sorun alanlarının toplamına bakıldığında Suriyeli mülteci ergenlerin ekonomik durumu kötüleştikçe daha fazla sorun yaşadıkları da ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, gelişimsel sorunlar, mülteci, Suriyeli öğrenciler.

Abstract: This study aims to reveal the developmental problems that Syrian adolescent refugees have experienced under the light of student views that have their education in state schools of the Ministry of National Education. This study is quantitative research in which the survey model was used. The sample of the search comprised of 338 Syrian adolescent refugee students. For data collection tool, socio-demographic data form prepared by the researchers and Developmental Problem Areas Scale (DPAS) was used. The data were analyzed by ANOVA, t-test, LSD, multiple regression analysis test. Exam anxiety, expressing anger, and academic failure were the most significant findings coming near the top that the Syrian adolescent refugees experienced. According to the results of the study, the ratio of developmental problems that the adolescents experience was more frequent among girls. Also adolescents who work and have experienced camping life, experience developmental problems more than other adolescents. When the developmental problem areas were analyzed as a whole, it was found that the worse the financial status of the Syrian adolescent refugees is, the more problems they experience..

Keywords: Adolescence, developmental problems, refugee, Syrian students.

@ Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi. hidirapak@gmail.com
Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi. mcacar47@gmail.com

ID <http://orcid.org/0000-0002-2330-3093>
<http://orcid.org/0000-0002-4222-3101>

© İlmî Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/M0333
insan & toplum, 2019.
insanvetoplum.org

Başvuru Tarihi: 23.07.19
Revize Tarihi: 20.09.19
Kabul Tarihi: 14.12.19
Online Basım: 9.01.20

Giriş

Suriye’de 2011 yılında ortaya çıkan olaylar ve iç karışıklıklar nedeniyle milyonlarca kişi evini terk etmek zorunda bırakılarak yaşadığı yerden göç etmiştir. Göç eden bireylerin en fazla tercih ettikleri ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Göç İdaresi verilerine¹ göre Türkiye’de 3 milyon 600 bin civarında geçici koruma altında Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Suriyeli mültecilerin yarısına yakını ise 0-18 yaş aralığındaki çocuklar oluşturmaktadır. Göç olgusu tüm aileyi etkileyen bir süreç olmakla birlikte göç sürecindeki çocuklar ve ergenler, göç deneyimine bağlı olarak göç ile ilişkili kavramlara yetişkinlerden farklı anlamlar ve duygular yüklemektedirler. Böylelikle de diğer aile üyelerine göre göçten daha fazla etkilenmektedirler (Kılınç, Karayel ve Koyuncu, 2018). Mülteci ergenler ile yapılan çalışmalar; ergenlerin, yetişkin mültecilere göre daha savunmasız oldukları gerçeğini desteklemektedir (Braun-Lewensohn ve Al-Sayed, 2018; Sirin ve Aber, 2018). Ergen mülteciler, yaşadıkları olumsuz deneyimler karşısında gelişim dönemleri ve yaşları dolayısıyla kendilerini koruyamamalarından ötürü büyük sorunlarla karşı karşıyadırlar ve bu açıdan diğer yetişkin mültecilerden farklı gelişimsel özellikleri göstermektedirler.

Suriye’de meydana gelen çatışma ve zorunlu göç sonucu yaşanan olaylardan en çok çocuklar etkilenmiştir. Çocuklar, maruz kaldıkları psikolojik travmanın yanı sıra toplumsal ayrımcılık, ekonomik ve cinsel sömürü, çocuk evlilikleri dâhil olmak üzere çok çeşitli risklerle karşı karşıya gelmiş, ciddi biçimde savunmasız duruma düşmüşlerdir (UNICEF, 2017). Aynı şekilde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK); çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik, potansiyel cinsel istismar ve insan ticaretine yönelik konularda mülteci çocuklara dikkat çekmektedir (Erdoğan, 2015, s. 95). Çocuk ve ergenler, travma ve psikolojik rahatsızlıklara maruz kalma (Ataç vd., 2018; Aydın, Şahin ve Akay, 2017; Karaman ve Bulut, 2018; Weinstein, Khabbaz ve Legate, 2016), dışlanma ve uyum problemleri (İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015; Kardeş ve Akman, 2018; Şimşir ve Dilmaç, 2018; Üstün, Bayar ve Bozkurt, 2017), çocuk işçiliği (Bahadır ve Uçku, 2016; Harunoğulları, 2016; Sirin ve Aber, 2018), aileden ayrılma (Güleç-Solak ve Kurt, 2019), olumsuz yaşam koşulları (Hart, 2009), eğitimden uzak kalma (Emin, 2016), olumsuz gelecek beklentisi (Binay, 2016) vb. olmak üzere çok sayıda riskle karşı karşıya kalabilmektedir.

1 02.05.2019 tarihli Göç İdaresi Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Sayısı için bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Erişim Tarihi: 11.05.2019).

Göçün ulusal alan yazında ele alınan etkileri genelde olumsuzdur; çocukluk ve ergenlik dönemlerinde göç, daha fazla davranış sorunu ve uyumsuzluk göstergeleri ile ilişkili bulunmuş ve yetişkin psikolojisine de etkisi olmuştur (Gülmez ve Öztürk, 2018). Mülteci ergenler, göçle birlikte çeşitli problemler (depresyon, gelişme geriliği, uyku problemleri vb.) yaşamakla birlikte gelişimsel sorunlar da yaşayabilmektedir. Ergenler, yetişkinlerin yaşadıkları pek çok gelişimsel kriz (sorun) durumuna maruz kalmaktadır. Örneğin; akademik başarısızlıkla ilgili krizler, cinsel kimlik gelişimiyle ilgili krizler, ebeveynlerle yaşanan çatışmalar, gelecek kaygısı, karşı cinsle olan ilişkilerin sebep olabileceği krizler gibi gelişimsel krizler gözlemlenebilmektedir (Tanacıoğlu, 2016, s. 75). Bunun dışında meslek seçimi, öğretmenle ilgili sorunlar ve öfke gibi gelişimsel sorunlar da yaşayabilirler. Gelişimsel sorunlar denildiğinde psikopatolojik sorunların ele alındığı bir süreç akla gelmemelidir. Gelişimsel yaşam sorunlarının ortak noktası, yaşanan sorunların olgunlaşma sürecinde ortaya çıkmasıdır (Kaya, Yıldırım ve Atlı, 2018).

Zorunlu göç olgusu gibi başlı başına ciddi psikososyal sorunlara zemin hazırlayan deneyimler, ergenlik döneminde olan bireylerin bocalamalar yaşamasına ve ergenlik döneminin başarılı bir şekilde atlatılmasına olumsuz etki etmektedir. Ergenlik dönemi, çocukluk döneminin bitimi ve gençlik döneminin başında bireyin aile içi rollerinin değiştiği, özgürlük ile kurallar ikileminin fark edildiği bir dönem olarak ifade edilebilir (Şimşek, 2013). İnsan; doğduğu, büyüdüğü, çocukluk dönemini geçirdiği yerden zorunlu bir şekilde göç ettiği zaman çeşitli problemler yaşamaktadır. Bu durumun başka bir ülkeden göç eden bireylerin ergenlik ile birlikte gelişimsel sorunları daha ağır yaşayabileceği olasılığını arttırdığı söylenebilir.

Ülkemizde bir bütün olarak Suriyeli mültecilerle ilgili konular ve bu bütünün parçası olan çocuk ve ergen mülteciler, akademinin gündeminde önemli bir yer bulmuştur. Türkiye’de Suriyeliler ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerde ergenliği de içinde barındıran çocuk teması tıpta uzmanlık, yüksek lisans ve doktora tezlerinde üzerinde yoğunlukla durulan bir alan olmuştur. Suriyeli mülteci çocuk ve ergenlere ilişkin yapılan lisansüstü tezlerde genellikle sağlık ve eğitim durumları çalışılmıştır (Tatlıcıoğlu ve Apak, 2018). Suriyeli mülteci çocuk ve ergenlerle ilgili alanda yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde de büyük çoğunluğunun eğitimle (Mercan-Uzun ve Bütün, 2016; Emin, 2016; Ereş, 2016; Kardeş ve Akman, 2018) ilgili yapıldığı görülmektedir. Çünkü Suriyeli çocuk ve mültecilerle ilgili en önemli hususlardan birini eğitim oluşturmaktadır. Bu bağlamda eğitim, mülteci öğrenciler ve aileleri için göçten etkilenme ve göç sonrası yaşanabilecek travmatik durumların üstünden gelme açısından önemli fırsatlar oluşturur. Eğitim süreci, mülteci çocukların yerleşimle-

rinde, aidiyet duygularının gelişiminde ve yeni ülkeye uyum sağlamalarında kritik rol oynamaktadır (Taylor ve Sidhu, 2012). Bu durum, eğitim çağındaki çocukların ve ergenlerin eğitimleri üzerine çalışmaların yapılması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin eğitimi araştırmalarının çoğu mülteci öğrencilerin öğretmenleri veya okul idarecilerinin gözüyle öğrencilerin karşılaştıkları sorunlara odaklanmış olup (Amaç ve Yaşar, 2018) Suriyeli mülteci öğrencilerle daha az çalışma (Kanak ve Özen, 2018; Tıkman, Yıldırım ve Şentürk, 2017; Tosun, Yorulmaz, Tekin ve Yıldız, 2018) yürütülmüştür. Yapılan araştırmanın alan yazındaki bu boşluğun doldurulmasına katkıda bulunacağı umulmaktadır.

Bu çalışma, mülteci ergenler odaklı, Suriye'den Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmış ergenleri, göçün sonuçları bağlamında yaşadıkları gelişimsel sorunlarını kendi deneyimleri üzerinden ele almaktadır. Bu bağlamda Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunların ortaya konulması ve bu sorunlara ilişkin araştırma bulgularının üretilmesi gerek ilgili alan yazına katkı sağlaması gerekse uzun vadede Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları sorunlara çözüm bulunması açısından önem taşımaktadır.

Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunları konu alan bir çalışmaya rastlanmamış olması nedeniyle bu araştırmanın söz konusu çalışmalardan farklı olduğu düşünülmüş ve bu nedenle araştırmanın temel amacı; Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunları, eğitim gören öğrenci görüşleri ışığında ortaya koyma şeklinde belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda; (1) "Suriyeli mülteci ergenler hangi gelişimsel sorunları, ne düzeyde yaşamaktadır?" (2) "Suriyeli mülteci ergenlerin gelişimsel sorunları yaşama sıklıklarına ilişkin görüşlerinin dağılımı nasıldır?" (3) "Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunlar cinsiyet, kampta kalıp kalmama, ebeveyn durumu, ekonomik durum, çalışma durumu ve gelecek beklentileri değişkenleri açısından farklılaşmakta mıdır?" sorularına yanıt aranmıştır.

Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden tarama modelinin kullanıldığı bir alan araştırmasıdır. Tarama modeli; bir örneklem üzerinde yapılan alan araştırması yoluyla evren genelindeki eğilim, tutum veya görüşlerin numerik olarak betimlenmesi ve ortaya çıkarılması olarak tanımlanmıştır (Creswell, 2014; Karasar, 2009). Yapılan araştırma da Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorun alanlarını öğrenmek ve ergenlerin gözünden değerlendirmeyi sağlayacak tarama modeline uygun olarak tasarlanmıştır.

Evren ve Örneklem

2018-2019 eğitim-öğretim döneminde Mardin İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerine göre tüm ilçelerdeki var olan okullarda 7888 Suriyeli mülteci öğrenci öğrenim görmektedir. Bu öğrencilerin 874'ü 7. sınıf ve üzeri sınıflarda eğitim görmektedir ve bu öğrenciler, araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Örneklem seçiminde, evrenin tümüne ulaşma hedefi olduğundan olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden doyma (tam sayım) örnekleme tekniğinin kullanılması amaçlanmıştır. Bu amaçla İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Suriyeli öğrencilerin okuduğu okulları içeren bir liste alınarak bu okullar, araştırmacılar tarafından ziyaret edilmiştir. 874 kayıtlı öğrencinin büyük çoğunluğunun okula devam etmediği okul idarecileri tarafından belirtilmiş ve okula devam eden öğrencilere ölçek formunun uygulanması amacıyla öğrencilerin uygun bir salonda toplanmaları sağlanmıştır. Sonuç olarak araştırmanın örneklemini oluşturan 338 Suriyeli öğrenciye ölçek formu uygulanmıştır. Araştırma kapsamındaki Suriyeli mülteci ergenlerin tanıtıcı özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Örneklem Grubuna Ait Betimleyici Bilgiler

	n	%	
Cinsiyet	Kız	222	34,0
	Erkek	116	66,0
Kampta Kalma Durumu	Evet	49	14,5
	Hayır	289	85,5
Yaş	12	4	1,2
	13	47	13,9
	14	81	24
	15	60	17,8
	16	68	20,1
	17	54	16
	18	18	5,3
	19	6	1,8

Ekonomik Durum	Çok Kötü	15	4,4
	Kötü	37	10,9
	Orta	195	57,7
	İyi	82	24,3
	Çok İyi	9	2,7
Ebeveyn Durumu	Anne- Baba evli	323	95,6
	Anne- Baba boşanmış	4	1,2
	Anne vefat etmiş	2	0,6
	Baba vefat etmiş	9	2,7
	Toplam	338	100,0

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan sosyodemografik veri formu ve Kaya, Yıldırım ve Atlı (2018) tarafından geliştirilen “Gelişimsel Sorun Alanları Ölçeği (GSAÖ)” kullanılmıştır. Katılımcılara ait bazı demografik bilgileri betimlemek amacı ile hazırlanan sosyodemografik veri formunda katılımcıların yaş, cinsiyet, kampta kalma durumu, ekonomik durum ve geleceği nasıl gördükleri gibi temel bilgilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Gelişimsel Sorun Alanları Ölçeği ise ergenlik çağındaki öğrencilerin yaşadıkları gelişimsel sorunları belirleyebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır. Bu ölçek 27 madde ve yedi alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; anne-baba ile ilgili sorunlar, meslek seçimi, sınav kaygısı, öğretmenler ile ilgili sorunlar, akademik başarı, kişisel sorunlar ve öfke dışavurumu şeklindedir. Ölçek, 5’li likert tipi maddelerden oluşmaktadır. Ölçekten toplam puan alınabilmekte aynı zamanda boyutların aritmetik ortalaması alınarak da (her bir boyutta eşit sayıda madde olmadığı için) değerlendirme

yapılabilmektedir. Ölçeğin alt boyutlarından alınan puanların aritmetik ortalaması alınıp sıralandığında, bireylerin en çok yaşadıkları gelişimsel sorunların bir hiyerarşisi de alınabilmektedir. Ölçeğin güvenirlik ve geçerlilik çalışması, 1136 lise öğrencisinden alınan verilerle yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğinin saptanmasında, açıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri kullanılmış AFA sonrasında 27 madde ve 7 alt boyut oluşmuştur. Ölçekten elde edilen KMO değerinin .94 olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans oranı %70,4 ve toplam öz değeri %19'dur. Ölçekteki maddelerin faktör yükleri .57 ile .88 arasında değişim göstermektedir. DFA sonrası elde edilen yapının x^2/sd oranı, CFI, GFI, RMR/SRMR, RMSEA uyum indeksleri değerlendirildikten sonra değerlerin model uyumu için yeterli seviyede oldukları saptanmıştır. Ölçeğin güvenirliği için GSAÖ alt boyutlarından elde edilen Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları .70 ile .86 arasında değişmektedir (Kaya vd., 2018).

Bu çalışmada da GSAÖ'nün Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yapılan çalışmada yapı geçerliliğinin saptanması için DFA kullanılmıştır. DFA sonucu uyum endekslerinin uygun olduğu saptanmıştır ($x^2=519,801$, $sd=301$, $p=.00$, $x^2/sd=1,727$), RMSEA .046, GFI .90, AGFI .87). Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri, ölçeğin var olan hâlini doğrulamıştır. GSAÖ'nün geçerlik ve güvenirlik çalışmaları sonrasında ulaşılan bulgular, ölçeğin Suriyeli Türkçe bilen ergenlerin gelişimsel sorunlarının belirlenmesinde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeğin izinleri araştırmacılar tarafından, ölçeği uyarlayan ve geçerlik güvenirlik çalışmalarını yapan kişilerden alınmıştır. Hazırlanan soru formu için Mardin Artuklu Üniversitesi Etik İlkeleri ve Etik Kurul Başkanlığı'ndan (15.04.2019 tarih ve 2019/1-3 sayılı karar) gerekli izin alınmıştır.

Mardin İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izinlerle 2018-2019 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde uygulama gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır. Öğrencilerin en fazla bulunduğu Artuklu, Kızıltepe ve Midyat ilçelerine gidilerek anketler uygulanmıştır. Örneklem grubunu oluşturan ergenlerin bulunduğu okullar ziyaret edilmiş ve müdürlere gerekli izinler gösterilip anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Veriler, Nisan-Haziran 2019 tarihleri arasında elde edilmiştir. Veri toplama aşamasında katılımcılar, soru kâğıdına iliştilen bilgilendirilmiş onam aracılığıyla araştırmanın amacı ve kapsamı, süreç ve araştırmacılar hakkında bilgilendirilmişlerdir. Ergenlerden veri toplamak için kullanılan ölçek ve kişisel bilgi formu her çocuğa buldukları okulun sınıflarında uygun ve sessiz bir ortamda uygulanmıştır. Veri-

lerin çözümlenmesi için SPSS paket programı kullanılmıştır. Analizde, öğrencilerin gelişimsel sorun alanlarının ekonomik durumları ile geleceği nasıl gördüklerine göre farklılaşma durumlarının analizi için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve LSD; cinsiyet, kampta kalma ve çalışma durumlarının analizi için ise t-testi kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amaçları doğrultusunda Suriyeli mülteci öğrencilerin yaşadıkları gelişimsel sorunların cinsiyet, kampta kalıp kalmama, ebeveyn durumu, ekonomik durum, çalışma durumu ve gelecek beklentilerine göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin bulgular yer almaktadır. Suriyeli mülteci öğrencilerin yaşadıkları gelişimsel sorun alanlarının ne düzeyde olduğuna ilişkin bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Gelişimsel Sorun Alanları Ölçeğine İlişkin Puanları

Sorun Alanı	n	x	ss
Öğretmenlerle Yaşanan Sorunlar	338	1,09	,95
Kişisel Sorunlar	338	1,46	,87
Akademik Başarı	338	1,58	,94
Anne-Baba ile Yaşanan Sorunlar	338	1,33	,89
Öfke Dışavurumu	338	1,69	1,05
Sınav Kaygısı	338	2,16	1,04
Meslek Seçimi	338	1,43	1,02
Toplam	338	1,50	,65

Tablo 2 incelendiğinde Suriyeli mülteci öğrencilerin en yüksek düzeyde sorun yaşadıkları alanın sınav kaygısı alanı olduğu görülmektedir. Bunu öfke dışavurumu ve akademik başarı alanları izlemektedir. Suriyeli mülteci öğrencilerin en düşük düzeyde sorun yaşadıkları alanının ise öğretmenlerle yaşanan sorunlar olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşadıkları sorun düzeylerinin araştırmanın bağımsız değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve LSD testleri kullanılmıştır. Suriyeli mülteci öğrencilerin yaşadıkları gelişimsel sorunların alt boyut puanlarının cinsiyet, kampta kalma ve çalışma durumuna göre farklılaşma durumlarını belirlemek üzere yapılan t-testi sonuçları Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3: Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Yaşadıkları Gelişimsel Sorun Alt Boyut Puanlarının Cinsiyet, Kampta Kalma Durumu ve Çalışma Durumuna İlişkin t-testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	n	X	ss	t	p	
Öğretmenlerle Yaşanan Sorunlar	Cinsiyet	Kız	222	1,01	,97	2,24	,025
		Erkek	116	1,25	,90		
	Kampta Kalma	Evet	49	,95	,77	-1,21	,225
		Hayır	287	1,13	,98		
	Çalışma Durumu	Evet	29	1,46	1,05	2,19	,029
		Hayır	308	1,06	,93		
Kişisel Sorunlar	Cinsiyet	Kız	222	1,50	,90	-1,28	,203
		Erkek	116	1,37	,88		
	Kampta Kalma	Evet	49	1,51	,91	,43	,667
		Hayır	287	1,45	,88		
	Çalışma Durumu	Evet	29	1,57	,91	,72	,468
		Hayır	308	1,45	,88		
Akademik Başarı	Cinsiyet	Kız	222	1,60	,95	-,55	,580
		Erkek	116	1,54	,91		
	Kampta Kalma	Evet	49	1,61	,84	,22	,819
		Hayır	287	1,58	,95		
	Çalışma Durumu	Evet	29	1,87	,91	1,76	,079
		Hayır	308	1,55	,93		
Anne-Baba ile Yaşanan Sorunlar	Cinsiyet	Kız	222	1,26	,92	2,02	,044*
		Erkek	116	1,47	,83		
	Kampta Kalma	Evet	49	1,46	,81	1,07	,283
		Hayır	287	1,32	,90		
	Çalışma Durumu	Evet	29	1,43	,96	,61	,541
		Hayır	308	1,32	,89		
Öfke Dışavurumu	Cinsiyet	Kız	222	1,76	1,06	-1,58	,115
		Erkek	116	1,57	1,05		
	Kampta Kalma	Evet	49	1,58	,97	-,81	,417
		Hayır	287	1,71	1,07		
	Çalışma Durumu	Evet	29	1,70	1,14	,063	,95
		Hayır	308	1,69	1,05		

Sınav Kaygısı	Cinsiyet	Kız	222	2,30	1,05	-,3,49	,001**
		Erkek	116	1,89	,98		
	Kampta	Evet	49	2,45	,92	2,08	,038*
		Kalma	Hayır	287	2,11		
	Çalışma Durumu	Evet	29	1,79	,98	-1,98	,048
		Hayır	308	2,19	1,05		
Meslek Seçimi	Cinsiyet	Kız	222	1,49	1,06	-1,43	,152
		Erkek	116	1,32	,95		
	Kampta	Evet	49	1,69	1,03	1,89	,060
		Kalma	Hayır	287	1,39		
	Çalışma Durumu	Evet	29	1,33	,89	-,55	,583
		Hayır	308	1,44	1,03		
Toplam	Cinsiyet	Kız	222	1,52	,67	-,75	,45
		Erkek	116	1,47	,62		
	Kampta	Evet	49	1,57	,58	,69	,492
		Kalma	Hayır	287	1,49		
	Çalışma Durumu	Evet	29	1,59	,61	,75	,453
		Hayır	308	1,50	,65		

*p<,05 **p<,01

Tablo 3'te görüldüğü üzere öğretmenlerle yaşanan sorunlar konusunda erkek öğrenciler ($x=1,25$), kız öğrencilerden ($x=1,01$) ve herhangi bir yerde ücret karşılığı çalışan ($x=1,46$) öğrenciler, çalışmayan öğrencilerden ($x=1,06$) daha yüksek düzeyde sorun yaşamaktadırlar ve bu farklılık anlamlı düzeydedir. Anne-baba ile yaşanan sorunları da erkek öğrenciler ($x=1,47$), kız öğrencilere ($x=1,26$) göre anlamlı düzeyde daha fazla yaşamaktadırlar. Sınav kaygısı sorununa bakıldığında ise kız öğrencilerin ($x=2,30$) erkek öğrencilerden ($x=1,89$); Türkiye'de herhangi bir kampta kalanların ($x=2,45$) kampta kalmayanlardan ($x=2,11$) ve bir yerde ücret karşılığı çalışmayanların ($x=2,19$) çalışanlardan ($x=1,79$) anlamlı düzeyde yüksek sorun yaşadığı ve bu farklılığın istatistiksel olarak farklı olduğu belirlenmiştir. Kişisel sorunlar, akademik başarı, öfke dışavurumu, meslek seçimi ve gelişimsel sorun alanlarının toplamında ise cinsiyet, kampta kalıp kalmama ve bir yerde ücret karşılığı çalışıp çalışmama durumuna göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

Suriyeli mülteci öğrencilerin yaşadıkları gelişimsel sorunların alt boyut puanlarının öğrencilerin algıladıkları ekonomik durumlarına göre farklılaşma durumlarını belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4: Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Yaşadıkları Gelişimsel Sorun Alanları ile Ekonomik Durumlarına göre ANOVA Testi Sonuçları

Boyut	Ekonomik Durum	n	x	s	F	p	Fark
Öğretmenlerle Yaşanan Sorunlar	1-Çok Kötü	15	2,03	1,06	7,55	,000**	1-2
	2-Kötü	37	1,44	1,07			1-3
	3-Orta	195	1,05	,86			1-4
	4-İyi	82	,83	,89			2-3
	5-Çok İyi	9	1,50	1,22			2-4
	Toplam	338	1,10	,95			4-5
Kişisel Sorunlar	1-Çok Kötü	15	2,22	,98	5,40	,000**	1-3
	2-Kötü	37	1,75	,85			1-4
	3-Orta	195	1,43	,86			1-5
	4-İyi	82	1,25	,82			2-3
	5-Çok İyi	9	1,24	1,11			2-4
	Toplam	338	1,46	,88			
Akademik Başarı	1-Çok Kötü	15	2,15	,92	3,58	,007**	1-3
	2-Kötü	37	1,78	,88			1-4
	3-Orta	195	1,61	,91			1-5
	4-İyi	82	1,34	,93			2-4
	5-Çok İyi	9	1,25	,98			3-4
	Toplam	338	1,58	,93			
Anne-Baba ile Yaşanan Sorunlar	1-Çok Kötü	15	1,46	,73	2,44	,046*	
	2-Kötü	37	1,67	,79			2-3
	3-Orta	195	1,34	,89			2-4
	4-İyi	82	1,17	,93			2-5
	5-Çok İyi	9	,97	1,04			
	Toplam	338	1,33	,89			
Öfke Dışavurumu	1-Çok Kötü	15	2,38	1,12	3,64	,006**	
	2-Kötü	37	1,87	1,25			1-3
	3-Orta	195	1,73	1,01			1-4
	4-İyi	82	1,40	,98			2-4
	5-Çok İyi	9	1,55	1,07			3-4
	Toplam	338	1,69	1,05			

Sınav Kaygısı	1-Çok Kötü	15	2,75	,87	2,31	,057	
	2-Kötü	37	2,38	1,05			
	3-Orta	195	2,14	1,00			
	4-İyi	82	1,97	1,12			
	5-Çok İyi	9	2,18	1,07			
	Toplam	338	2,16	1,04			
Meslek Seçimi	1-Çok Kötü	15	1,87	,93	1,64	,163	
	2-Kötü	37	1,70	1,17			
	3-Orta	195	1,40	,99			
	4-İyi	82	1,32	1,02			
	5-Çok İyi	9	1,26	1,08			
	Toplam	338	1,43	1,02			
Toplam	1-Çok Kötü	15	2,11	,57	7,58	,000**	1-3
	2-Kötü	37	1,78	,59			1-4
	3-Orta	195	1,50	,62			1-5
	4-İyi	82	1,30	,67			2-3
	5-Çok İyi	9	1,38	,67			2-4
	Toplam	338	1,50	,65			3-4

*p<,05 **p<,01

Tablo 4'te görüldüğü üzere sınav kaygısı ve meslek seçimi boyutları dışındaki boyutlarda ve gelişimsel sorun alanlarının genelinde ekonomik durum düzeyi anlamlı bir farklılaşmaya yol açmıştır. Öğretmenlerle yaşanan sorunlarda ekonomik durumu çok kötü olanlar, ekonomik durumu kötü, orta ve iyi olanlardan; ekonomik durumu kötü olanlar, orta ve iyi olanlardan; ekonomik durumu çok iyi olanlar, iyi olanlardan anlamlı derecede (F:7,55; p<,001) daha yüksek puan almışlardır. Kişisel sorunlar boyutunda ise ekonomik durumu çok kötü olanlar, orta, iyi ve çok iyi olanlardan; ekonomik durumu kötü olan öğrenciler ise orta ve iyi ekonomik duruma sahip olanlardan daha yüksek puan almışlardır ve bu farklılık anlamlı düzeydedir (F:5,40; p<,001). Akademik başarı sorun alanında da algılanan ekonomik durum değişkenine göre gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu görülmektedir (F:3,58; p<,05). Ekonomik durumu çok kötü olan öğrencilerin durumu orta, iyi ve çok iyi olan öğrencilerden; ekonomik durumu kötü olanların ise durumu orta ve iyi olanlardan daha yüksek düzeyde akademik başarı sorunu yaşadığı belirlenmiştir. Anne ve baba ile yaşanan sorun alanında ise ekonomik durumu kötü olan öğrencilerin ekonomik durumu orta,

iyi ve çok iyi olan öğrencilerden daha fazla sorun yaşadıkları ve farklılığın anlamlı olduğu ($F:2,44$; $p<,05$) görülmektedir. Öfke dışavurumu sorun alanında da gruplar arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır ($F:3,64$; $p<,05$). Ekonomik durumu iyi olan öğrencilerin ekonomik durumu çok kötü, kötü ve orta olan öğrencilerden ve ekonomik durumu orta olanların çok kötü olanlardan daha düşük düzeyde sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Gelişimsel sorun alanlarının toplamına bakıldığında ise ekonomik durumu çok kötü olanların durumu orta iyi ve çok iyi olanlardan; ekonomik durumu kötü olanların durumu orta ve iyi olanlardan ve son olarak ekonomik durumu orta olanların ekonomik durumu olanlardan anlamlı derecede ($F:7,58$; $p<,001$) daha yüksek düzeyde sorun yaşadıkları görülmektedir.

Suriyeli mülteci öğrencilerin yaşadıkları gelişimsel sorunların alt boyut puanlarının öğrencilerin geleceği nasıl değerlendirdiklerine göre farklılaşma durumlarını belirlemek üzere yapılan ANOVA testi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Yaşadıkları Gelişimsel Sorun Alanları ile Geleceği Nasıl Gördüklerine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Boyut	Geleceği Nasıl Görüyor	n	x	s	F	p	Fark
Öğretmenlerle Yaşanan Sorunlar	1-İyi olacak	190	,97	,94	2,146	,094	
	2-Aynı olacak	18	1,37	1			
	3-Kötü olacak	17	1,34	,91			
	4-Bilmiyorum	113	1,19	,95			
	Toplam	338	1,09	,95			
Kişisel Sorunlar	1-İyi olacak	190	1,28	,80	7,021	,000*	1-3 1-4
	2-Aynı olacak	18	1,48	1,02			
	3-Kötü olacak	17	1,93	,92			
	4-Bilmiyorum	113	1,68	,93			
	Toplam	338	1,46	,89			
Akademik Başarı	1-İyi olacak	190	1,51	,97	1,761	,155	
	2-Aynı olacak	18	1,92	1,07			
	3-Kötü olacak	17	1,90	,88			
	4-Bilmiyorum	113	1,58	,84			
	Toplam	338	1,57	,93			

Anne-Baba ile Yaşanan Sorunlar	1-İyi olacak	190	1,31	,87	,182	,909	
	2-Aynı olacak	18	1,39	,99			
	3-Kötü olacak	17	1,47	1,13			
	4-Bilmiyorum	113	1,32	,88			
	Toplam	338	1,33	,89			
Öfke Dışavurumu	1-İyi olacak	190	1,59	1,00	1,657	,176	
	2-Aynı olacak	18	1,70	1,20			
	3-Kötü olacak	17	2,02	1,17			
	4-Bilmiyorum	113	1,80	1,08			
	Toplam	338	1,69	1,05			
Sınav Kaygısı	1-İyi olacak	190	1,98	1,08	4,986	,002*	
	2-Aynı olacak	18	2,61	,72			1-2
	3-Kötü olacak	17	2,59	,70			1-3
	4-Bilmiyorum	113	2,32	1,01			1-4
	Toplam	338	2,16	1,04			
Meslek Seçimi	1-İyi olacak	190	1,22	,92	8,849	,000*	
	2-Aynı olacak	18	2,04	,94			1-2
	3-Kötü olacak	17	2,14	,98			1-3
	4-Bilmiyorum	113	1,58	1,09			1-4
	Toplam	338	1,43	1,02			3-4
Toplam	1-İyi olacak	190	1,38	,63	6,162	,000*	
	2-Aynı olacak	18	1,73	,74			1-2
	3-Kötü olacak	17	1,88	,60			1-3
	4-Bilmiyorum	113	1,61	,64			1-4
	Toplam	338	1,50	,65			

*p<,01

Suriyeli mülteci öğrencilerin gelişimsel sorun alanları düzeylerinin geleceği nasıl gördüklerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi kullanılmış ve kişisel sorunlar, sınav kaygısı, meslek seçimi ve gelişimsel sorunlarının toplamında gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Anlamlı farklılık bulunan boyutlarda, farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla LSD testi kullanılmıştır. Tablo 5'te görüldüğü gibi kişisel sorunlar boyutunda, geleceğin daha iyi olacağını düşünen öğrenciler, gele-

ceğin kötü olacağını düşünen ve bu konuda fikri olmayan öğrencilerden anlamlı düzeyde ($F:7,021$; $p<,001$) daha düşük puan almışlardır. Benzer bir durum sınav kaygısı boyutunda da görülmektedir. Geleceğin iyi olacağını düşünen Suriyeli mülteci öğrenciler, diğer tüm öğrencilerden anlamlı ve daha düşük düzeyde ($F:4,986$; $p<,005$) sınav kaygısı yaşamaktadırlar. Meslek seçimi boyutuna bakıldığında ise geleceği iyi gören öğrencilerin diğer gruplardan ve gelecek ile ilgili fikri olmayan öğrencilerin geleceğin kötü olacağını düşünen öğrencilerden anlamlı düzeyde ($F:8,849$; $p<,001$) daha az sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Alt boyutlarda ulaşılan bulgular ile gelişimsel sorunların toplamı ile ilgili bulgular da birbiriyle örtüşmektedir. Geleceğin iyi olacağını düşünen Suriyeli mülteci öğrencilerin gelişimsel sorun alanlarından aldıkları toplan puanlar diğer üç grubun puanlarından anlamlı düzeyde ($F:6,162$; $p<,000$) daha düşük bulunmuştur.

Suriyeli mülteci öğrencilerin cinsiyetleri, kampta kalma durumları, çalışma durumları, ekonomik durumları ve gelecek beklentileri arasındaki etkileşimin gelişimsel sorun düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmış ve aşağıdaki tabloda belirtilen bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 6: Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Yaşadıkları Gelişimsel Sorun Alanlarına İlişkin Regresyon Analizi

Boyut	B	SH	β
Gelişimsel Sorun Düzeyi (Bağımlı Değişken)	2,365	,352	
Cinsiyet	,033	,075	,024
Kampta Kalma	-,074	,097	-,040
Çalışma Durumu	-,137	,125	-,059
Ekonomik Durum	-,214	,043	-,261*
Gelecek Beklentisi	,068	,025	-,144*
R ²	,102		
F	7,55*		

* $p<,001$

Yapılan regresyon analizi sonucunda kurulan modelin genel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($F=7,55$; $p<,001$). Ekonomik durum ve gelecek beklentisinin öğrencilerin gelişimsel sorun düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür (sırasıyla $\beta=-,261$; $\beta=-,144$; $p<,001$). Buna göre öğrencilerin gelişimsel sorun düzeyleri; ekonomik durumlarından %26,1 gelecek beklentilerinden ise %14,4 düzeyinde etkilenmektedir.

Suriyeli mülteci öğrencilerin ebeveynlerinin birlikte yaşayıp yaşamadığı ile sağ olup olmadıklarının gelişimsel sorun alanlarının alt boyutlarına göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla ANOVA testi kullanılmış ve değerlendirme sonucunda ebeveynlerin birlikte yaşama ve sağ olup olmama durumuna göre hiçbir alt boyutta farklılaşma tespit edilememiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı; Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunları ortaya çıkararak bazı değişkenler açısından karşılaştırma yapmaktır. Yapılan araştırmada, Suriyeli ergen mülteci öğrencilerin en yüksek düzeyde sorun yaşadıkları alanın sınav kaygısı alanı olduğu bunu öfke ve akademik başarısızlığın izlediği tespit edilmiştir. Alan yazında göç eden çocuk ve ergenlerin yaşadıkları sorunların başında akademik başarısızlık (Geçgil, Aldem ve Kaleci, 2017; Kultas, 2017; Polat-Uluocak, 2009) ve öfke dışavurumu (Akay, Hamamcı ve Kurt, 2018; Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş, 2016) olduğu görülmektedir.

Türkiye vatandaşı ergenlerle yapılan benzer çalışmalarda (Kaya, 2015; Kaya vd., 2018) da lise öğrencilerinin en sık yaşadıkları sorunların öfke, sınav kaygısı ve akademik başarısızlık olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan Suriyeli mülteci ergenlerin ve Türkiye vatandaşı ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunların benzer olduğu ifade edilebilir.

Benzer olmasının önemli sonuçlarından biri, zorunlu göç yaşamış ergenlerin de diğer yerleşik ergenler gibi hayatlarını idame ettirmeye başladıklarıdır. Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunların diğer yerleşik ergenler gibi sınav kaygısı, akademik başarısızlık ve öfke sorunlarını içermesi, iki grubun birbirine benzemeye başlaması olarak veya mülteci ergenlerin entegrasyonu noktasında önemli varsayımları gündeme getirebilir. Nitekim Tekin-Babuç (2018), Mersin ilinde Suriyeli mülteci çocuklarla yaptığı bir çalışmada; çocukların göçe ilişkin süreçlerde edilgen, yetersiz, hassas, kırılğan gibi sıfatlara hapsedilemeyecek kadar etkin şekilde sosyal dinamiklerde yer alabildiklerini tespit etmiştir. Çocuklarda yaşanan bu değişimin entegrasyonu destekleyici gücü, çalışmanın bulgularından biridir.

Akademik başarısızlık ve sınav kaygısı bağlamında mülteci ergenlerde sorun alanlarının yüksek çıkmasının nedenlerinden biri daha iyi bir gelecek arzusu olabilir. Bu tespiti, araştırmadaki başka bulgular da destekler niteliktedir. Yapılan araştırmada gelişimsel sorunların alt boyutları ile geleceğin nasıl görüldüğüne ilişkin fikirler arasındaki farklılığın anlamlılık derecesine bakıldığında kişisel sorunlar, sınav kaygısı ve meslek seçimi alt boyutlarında farklılıklar tespit edilmiştir. Gele-

ceğin iyi olacağını düşünen Suriyeli mülteci öğrenciler, daha az kişisel sorun, sınav kaygısı ve meslek seçimi problemi yaşamaktadırlar. Geleceğin kötü olacağını düşünen öğrenciler bu alt boyutlarda daha fazla sorun yaşamaktadır. Çünkü sınavda başarılı olamayacaklarını, doğru meslek seçimi yapamayacaklarını ve kişisel sorunlarının daha fazla olacağını düşünmeleri, gelecek beklentisinin olumsuz olmasıyla aynı orantıdadır. Suriyeli mülteci ergenlerde gelecek beklentileri, meslek seçimi ve sınavlarda başarılı olma üzerinden de şekillenmiş olabilir. Meslek seçimi ve sınav kaygısı sorunları, ergenlerin hayata yığılmasını ve ‘geleceğe bakış ile geleceğe ilişkin sorunlar’ yaşamalarını engellediği düşünülebilir.

Yapılan çalışmada, Suriyeli mülteci ergenlerin büyük çoğunluğu geleceği nasıl görüyor sorusuna “iyi olacak” ve “bilmiyorum” cevabını vermiştir. Bazı ergenler geleceğe umutla bakmakla birlikte bir kısmında belirsizliğin hâkim olduğu sonucuna ulaşılabilir. Alan yazında Suriyeli mültecilerin geleceğe umutla bakma durumları ve geleceği belirsiz görme durumlarıyla ilgili bulgulara rastlanabilmektedir (Apak, 2015; Jabbar ve Zaza, 2014; Kanak ve Özen, 2018). Savaşa maruz kalan ve zorunlu göç eden ergenlerde oluşan gelecek belirsizliği ciddi risk faktörü oluşturmaktadır.

Akademik başarısızlık ve sınav kaygısı gibi sorun alanlarının yüksek çıkmalarının nedenlerinden bir diğeri ise öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonu konusunda karşılaştıkları sorunlar olabilir. Yaşanan zorlu göç süreçleri, farklı geçmiş ve kültürel özelliklere sahip olmaları, ortak bir dili paylaşmamaları gibi nedenlerle okula uyum sağlamak için mülteci öğrenciler ek çaba göstermek durumunda kalırlar (Şeker ve Aslan, 2015, s. 92).

Alan yazında mülteci öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonu konusunda yaşanan sorunların başında dil problemi gelmektedir (Akay vd., 2018; Kardeş ve Akman, 2018; Mercan-Uzun ve Bütün, 2016; Şimşir ve Dilmaç, 2018). Ereş (2016), Suriyeli mülteci çocukların eğitimde sorun yaşamalarında eğitim müfredatının onlara uygun olmadığı ve çocukların Türkçe bilmemelerinin akademik anlamda başarısız olmalarına neden olduğu görüşündedir. Dil problemi dışında, ailelerin öğrencilere desteğinin az olması bir sorun alanı olarak gösterilebilir. Zorunlu göç sonucu aileler, eski sosyal destek sistemlerini kaybedebilmektedirler. Bu durum ergenlerin akademik motivasyon ve eğitimleri üzerinde negatif etki yaratabilmektedir. Aileler; ekonomik, sosyal, fiziki ihtiyaçlar anlamında okul okuyan ergenlere tam destek sağlayamayabilirler (Karaman ve Bulut, 2018). Dil problemi başta olmak üzere diğer sorunlar düşünüldüğünde, Suriyeli mülteci ergenlerin eğitim sistemi ile ilgili sınav kaygısı ve akademik başarısızlık yaşama durumlarını daha fazla dile getirmiş olabilirler.

Suriyeli mülteci öğrencilerin en düşük düzeyde sorun yaşadıkları alanın ise öğretmenlerle yaşanan sorunlar olduğu belirlenmiştir. Alan yazında da öğretmenlerin mülteci öğrenciler ile olumlu ilişkilerinin olduğunu gösteren araştırmalara rastlanmıştır (Aykırı, 2017; Börü ve Boyacı, 2016). Mülteci ergenlerin öğretmenleriyle iyi bir şekilde geçinmeleri; uyum sağlama süreçlerine, akademik başarılarına ve gelişim süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlayabilme potansiyeli olması açısından önemlidir. Suriyeli mülteci ergenlerin aidiyet, uyum sağlama ve göçten kaynaklı sorunlarının üstesinden gelmelerinde öğretmenler kritik öneme ve rollere sahiptirler. Bunun yanında öğretmenler, mülteci öğrencilerin eğitimiyle ilgili yetersiz bilgiye sahip olduklarını ve kendilerini yetersiz hissetmekte olduklarını ifade etmektedirler. Bu açıdan öğretmenlerin mesleki yeterliliklerinin artırılması ve farklı koşullarda bulunan çocukların eğitilmesi konusunda öğretmenlere destek verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Sakız, 2016).

Lise öğrencilerinin yaşadıkları gelişimsel sorunların cinsiyete göre sıklık düzeylerine bakıldığında kızların erkeklere oranla az da olsa daha fazla sorun yaşadıkları görülmektedir. Alan yazında genellikle kadınların erkeklerden daha fazla sorun yaşadığını bulgulanmaktadır (Derluyn ve Broekaert, 2007; Kaya vd., 2018; Oppedal, Özer ve Şirin, 2018; Watkins ve Zyck, 2014). Öğretir, Şengün ve Özçelik'in (2018) Suriyeli mülteci çocukların demografik özellikleri ve savaş sonrası sosyal uyumlarının ölçülmesi amacıyla yaptıkları çalışmada, Suriyeli mülteci çocukların sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyi ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı fakat erkeklerin kızlara göre daha fazla sosyal uyum puanına sahip olduğu tespit edilmiştir. Oppedal ve arkadaşlarının (2018) İslahiye Mülteci Kampı'nda yaşayan ergenlerle yaptıkları çalışmada ise depresif belirti sıklığı, kızlarda erkeklere göre daha fazla bulunmuştur. Kızların erkeklere göre daha zor göç deneyimleri yaşadıklarını, muhtemelen cinsel istismar veya zorla evlendirme gibi daha fazla travmatize edici olaylarla karşılaşma olasılığını göz önünde bulundurmalıyız. Ayrıca ev sahibi ülkelerdeki mülteci merkezlerinde de mülteci kızların, tecavüz veya zorla fuhuş gibi bazı travmatik olayları yaşama riski daha fazla olabilir (Derluyn ve Broekaert, 2007).

Gelişimsel sorunların alt boyutları ile cinsiyet arasındaki farklılığın anlamlılık derecesine bakıldığında ise öğretmenlerle ve anne-baba ile yaşanan sorunların erkeklerde daha fazla olduğu, sınav kaygısı sorununda ise kızların daha fazla olduğu görülmektedir. Alan yazında sınav kaygısı sorununu kızların erkeklerden daha fazla yaşadığını bulgularan çalışmalara rastlanmıştır (Uzun-Özer ve Topkaya, 2011; Karşlı, 2019; Kaya vd., 2018). Kız öğrencilerin erkeklere göre daha çok "başarı" ih-

tiyacı içerisinde olmalarının toplumsal ve kültürel açıdan birçok açıklamasını yapmak mümkündür. Bunlardan biri, kız çocukların erken yaşta evlendirilmeleri ihtimalinin yüksek olmasıdır. Bu açıdan eğitim hayatından daha hızlı uzaklaşabilmektedirler. Kız çocukları göçle birlikte daha fazla riskle karşı karşıya kalmaktadırlar. Lübnan'da Suriyeli mülteci ergenler için bu durum çocuk evlilik risklerinin artmasına ve ergen kızlar için hareketliliğin sınırlanmasına neden olmuştur (DeJong vd., 2017). Ayrıca kız öğrencilerin velilerinin çocuklarını okula gönderme konusunda pek istekli olmadığı da ifade edilmektedir (SETA ve THEIRWORLD, 2017, s. 21). Erkeklerin öğretmenlerle ve ebeveynleriyle daha fazla sorun yaşaması durumu ise ergenlik gibi özerkleşmenin daha çok arzulandığı bir dönemde ortaya çıkan sorunlardan kaynaklanabilir.

Ülkemizdeki Suriyeli mültecilerin yalnızca %5'lik bir kesimi kamplarda, kalan %95'lik kesimi ise kamp dışında ikamet etmektedir. Gelişimsel sorunları daha fazla yaşayan mülteci ergenlerin kampta kalmış oldukları ancak yaşanan sorunların sıklığı ile kampta kalma durumu arasında (sınav kaygısı alt boyutu dışında) anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Mülteci kampında kalan Suriyeli mülteci ergenlerle yapılan bir çalışmada (Braun-Lewensohn ve Al-Sayed, 2018), mülteci kampında daha az kalan ergenler daha fazla kalanlara göre daha yüksek beklentilere sahip olduklarını ve daha az psikolojik sorunları olduklarını belirtmişlerdir.

Türkiye'de herhangi bir kampta kalanların, kampta kalmayanlardan daha yüksek ve anlamlı düzeyde sınav kaygısı sorunu yaşadıkları tespit edilmiştir. Suriyeli mülteci çocukların eğitimlerine yönelik izlenen politikalar başta Suriyelilerin geri dönecekleri varsayımı üzerinden geliştirilmeye çalışılmış, onların eğitimleri Türkçe yerine Arapça müfredat ile sürdürülmüş ve kamplarda Suriye eğitimine yakın bir eğitim verilmiştir. Ancak şartlar gereği durum değişmiş ve artık Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde okullarda Suriyeli mülteci öğrenciler eğitim almaya başlamışlardır. Bu açıdan bakıldığında sınav kaygısını daha fazla yaşayan ergenlerin kamp deneyimi olan ergenler olduğu şeklinde ifade edilen bulgunun nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Mülteci ergenler, kampta gördükleri eğitimden farklı bir eğitimle karşılaşmaları gibi nedenlerle yeni sistem ve okula uyum sağlamak için ek çaba göstermekte ve bu da beraberinde sınav kaygısını diğer ergenlere oranla daha fazla artırabilmektedir.

Yapılan çalışmada oran olarak az da olsa Suriyeli mülteci ergenlerin eğitim çağında oldukları hâlde iş yaşamına atıldığı görülmektedir. Bu ergenler, küçük yaşlarda emek piyasasına katılmak zorunda kalmaktadırlar. Bu bağlamda Suriyeli mülteci çocukların çalışma durumları ile ilgili yapılan bir araştırmada (Bahadır ve Uçku,

2016), İzmir’de Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bir mahallede 6-17 yaş arası 164 çocukla birebir görüşülmüştür. Çocukların %11’inin okula devam edebildiği, %26’sının çalışmakta olduğu ve %10’unun iş aradığı anlaşılmıştır.

Gelişimsel sorunların sıklığını daha fazla yaşayan mülteci ergenlerin bir işte çalıştığı ancak yaşanan sorunların sıklığı ile çalışma durumu arasında sınav kaygısı ve öğretmenlerle yaşanan sorunlar alt boyutları dışında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerle yaşanan sorunlar konusunda herhangi bir yerde ücret karşılığı çalışan öğrenciler, çalışmayan öğrencilerden daha yüksek düzeyde sorun yaşamaktadırlar. Bu durumun nedenleri arasında iş hayatını ve eğitimi beraber götürmeye çalışan çocukların devamsızlık problemi ve öğretmenlerin verdikleri sorumlulukları yerine getirememelerinin yol açtığı ifade edilebilir. Türkiye’de bulunan birçok Suriyeli mülteci çocuk ve ergen çalışmak zorunda olduğu için eğitim imkânlarından yeteri kadar faydalanamamaktadır (Harunoğulları, 2016). Sınav kaygısı yaşama durumu ise bu durumun tam tersidir. Herhangi bir yerde ücret karşılığı çalışmayanların çalışmalardan daha fazla sınav kaygısı yaşadıkları belirlenmiştir. Bu bulgu, çalışan ve para kazanan ergenlerin eğitim hayatlarını çok önemsemediklerini göstermektedir. Böylelikle ergenler, geleceklerini eğitim üzerinden değil de daha çok hızlıca iş alanlarına dâhil olmada görmektedirler. Bu durum beraberinde çeşitli riskler getirmekte ve ergenlerin eğitim hayatından daha rahat kopmalarına neden olmaktadır.

Gelişimsel sorun alanlarının toplamına bakıldığında Suriyeli mülteci ergenlerin ekonomik durumu kötüleştikçe daha fazla sorun yaşadıkları ifade edilebilir. Gelişimsel sorunların alt boyutları ile ekonomik durum arasındaki farklılığın anlamlılık derecesine bakıldığında ise kişisel sorunlar, akademik başarı, öfke dışavurumu, öğretmenlerle ve anne-baba ile yaşanan sorunlarda farklılıklar tespit edilmiştir. Ekonomik durumun kötü olması, ergenlerin kişisel sorunları daha fazla yaşamalarına, akademik başarısızlıklarına, öfke dışavurumu sorununu daha fazla yaşadıklarına, öğretmenleri ve ebeveynleriyle ilgili daha fazla problem yaşamalarına etki etmektedir. Araştırmalar, ergen mültecilerin ekonomik baskıdan önemli ölçüde etkilendiğini göstermiştir (DeJong vd., 2017). Mülteci öğrencilerin ekonomik koşullarının iyi olmadığı, yerleşik öğrencilerle aynı fırsatlara sahip olmadığı ve dezavantajlı konumda oldukları ifade edilebilir (Börü ve Boyacı, 2016).

Yapılan bir çalışmada (Uyan-Semerci ve Erdoğan, 2018), ailenin geliri arttıkça çocuğun okula gitme eğiliminin de arttığı tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre eğitim konusunda umut düzeyleri ve hedefleri yüksek olan Suriyeli mülteci

ergenlerin maddi yetersizlik ve çeşitli nedenlerden dolayı çoğunlukla bu imkânlarla ulaşamadıkları görülmektedir (Kanak ve Özen, 2018).

Ergenlik dönemi çoğu insan için gerçekleşen değişimler ve dönemsel krizler nedeniyle zorlu ve 'fırtınalı' bir dönemdir. Bu dönemin beraberinde getirdiklerinin yanında bir de zorunlu göç yaşantısının olması, ergenlerin yeni problemler ve zorlayıcı deneyimler ile karşı karşıya kalmasını da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bu araştırma, Suriyeli mülteci ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunları ve bu sorunların bazı değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada sunulan bulgulardan yola çıkarak ulaşılan sonuçlar çerçevesinde yapılan öneriler aşağıda belirtilmiştir:

1. Öğrencilerin en sık yaşadıkları sorunların başında sınav kaygısı, öfke ve akademik başarısızlık göz önüne alındığında, okullarda başta öğretmenler ve psikolojik danışmanların bu konularda daha etkili müdahalelerde bulunması gerekmektedir. Mülteci öğrencilere yönelik sınav kaygısı, öfke ve akademik başarısızlık sorunlarına yönelik dersler veya psikoeğitim programları uygulanabilir.

2. Suriyeli mülteci ergenlerin sorunlarını en aza indirme amacıyla düşük gelirli ailelere destek öncelikli olmalıdır.

3. Bu çalışmanın sonuçları, mülteci eğitimi planlayan sosyal politikacılar, yöneticiler ve mülteci öğretmenler için bir veri kaynağı sağlayabilir. Bu çalışma sonrası mültecilerin okuduğu okullarda öğretmenlere, sorunlar hakkında bilgilendirme yapılabilir.

4. Mülteci ergenlerin yaşadıkları travmatik sorun alanları başta olmak üzere diğer sorun alanları da araştırılabilir. Benzer bir araştırma daha kapsamlı nitel ve karma araştırmaların yapılması ve kesitsel çalışmaların yanı sıra boylamsal çalışmaların yapılmasıyla daha yararlı bulgular sağlayabilir.

Analyzing the Developmental Problems Experienced by Syrian Adolescent Refugees in Terms of Certain Demographic Variables

Hıdır Apak
Muhammet Cevat Acar

Introduction

Because of the civil war that had burst out in Syria in 2011, millions of refugees have had to migrate, leaving behind their homes and lives. Turkey has been the most preferred country for migrating to. According to data obtained from the Immigration Authority,¹ Turkey has about 3,600,000 Syrian refugees. Nearly half are 18 years old or younger. Although the phenomenon of migration affects entire families, children and adolescents are affected more because they attribute a greater variety of meanings and emotions to the word migration and items related to it as a result of the migration compared to adult family members (Kılınç, Karayel, & Koyuncu, 2018). Studies carried out on adolescent refugees have revealed them to be more vulnerable compared to adult refugees (Braun-Lewensohn & Al-Sayed,

1 The number of Syrians found under the Temporary Protection of Migration Management on May 2, 2019 was accessed on May 11, 2019 at http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713

@ Dr., Mardin Artuklu University. hidirapak@gmail.com
Dr., Mardin Artuklu University. mcacar47@gmail.com

ID <http://orcid.org/0000-0002-2330-3093>
<http://orcid.org/0000-0002-4222-3101>

© Scientific Studies Association
DOI: 10.12658/M0333
insan & toplum, 2019.
insanvetoplum.org

2018; Sirin & Aber, 2018). Because of their developmental processes and age, adolescent refugees cannot defend themselves from adverse events and, as such, face more significant and varied problems than other adult refugees.

Refugee children and adolescents are more vulnerable and dependent because they have not yet completed their development. Thus these refugee children and adolescents have a greater variety of psycho-social problems and needs compared to adult refugees. These adolescent and children refugees, whose number and ratio consistently increase in Turkey, may face more difficulties and obstacles following forced migration. They may encounter issues such as trauma and psychological problems (Ataç et al., 2018; Aydın, Şahin, & Akay, 2017; Karaman & Bulut, 2018; Weinstein, Khabbaz, & Legate, 2016), social exclusion and problems adapting (İstanbul Bilgi University, 2015; Kardeş & Akman, 2018; Şimşir & Dilmaç, 2018; Üstün, Bayar, & Bozkurt, 2017), child labor (Bahadır & Uçku, 2016; Harunoğulları, 2016; Sirin & Aber, 2018), families getting split up (Güleç-Solak & Kurt, 2019), unfavorable life conditions (Hart, 2014), not receiving education (Emin, 2016), pessimistic future expectations (Binay, 2016), and many other risks.

Immigration's meaning in the literature has a negative connotation. The word immigration correlates with more behavioral problems and incongruity indicators during childhood and adolescence, which affect adult psychology (Gülmez & Öztürk, 2018). Aside from other issues, these refugee adolescents can also have developmental problems after immigrating, such as depression and sleep problems. These adolescents face many of the developmental crises adults face. For instance, some of the problems that might be seen among refugee adolescents are crises regarding academic failure, developing one's gender identity, parental conflicts, anxiety about the future, and problems seen in relation with the opposite gender (Tanacıoğlu, 2016, p. 75). Furthermore, they may have anger issues as well as problems with teachers regarding the choice of profession. When using the phrase *developmental problems*, one must not misunderstand it as the process of tackling psychopathological problems. The common point of problems related to developmental life is that they occur during the growing up process (Kaya, Yıldırım, & Atlı, 2018).

Subjects generally related to Syrian refugees, which children and adolescent refugees are a part, have occupied a significant place in the academic platform in Turkey. Post-graduate theses done in Turkey have intensely focused on Syrians and the theme of children, which also includes adolescents, especially in medicine, master's theses, and doctoral dissertations. Master's theses have studied this area in terms of general health and education (Tatlıcıoğlu & Apak, 2018). When exam-

ining other studies done in this area, the majority are seen to be about education (Mercan-Uzun & Bütün, 2016; Emin, 2016; Ereş, 2016; Kardeş & Akman, 2018) as education is considered to be the ultimate issue.

This study, being oriented toward adolescent refugees, aims to handle the developmental problems that Syrian adolescent refugees face from their points of view and experiences with respect to the results of their migrating to Turkey. In this framework, the study is essential for revealing the developmental problems that Syrian adolescent refugees experience and producing findings related to these problems, as well as for contributing to the body of literature and finding long-term solutions to these refugees' problems.

Because no studies have been encountered addressing the developmental problems experienced by Syrian adolescent refugees, this study is considered different from other current studies; thus, the primary aim of the study has been specified as revealing the developmental problems that Syrian adolescent refugees experience in light of the views of formally educated students.

The sub-goals of the study are: (1) Which developmental problems do Syrian adolescent refugees experience and at what level? (2) How are views distinguished regarding how often they experience developmental problems? (3) Do developmental problems differ in terms of variables such as gender, living in a camp, parental status, financial status, employment status, and expectations from the future?

Method

This field study uses a survey model of quantitative research methods. The survey model is defined as numerically describing and revealing the tendencies, perceptions, and views in a population over a sample using a field study (Creswell, 2014; Karasar, 2009).

The 2018-2019 school year showed 7,888 Syrian refugee students to be present in all schools in all sub-provinces according to data obtained from the Mardin Provincial Directorate for National Education; 874 of these students are in seventh grade or higher.

The research sample has been determined using the non-stochastic sampling method, as the goal is to reach the entire population there. The research population is composed of 338 of the 874 Syrian refugee students between the ages of 12-19.

For collecting data, a socio-demographic data form generated by the researchers and the Developmental Problem Areas Scale created by Kaya, Yıldırım, and Atli (2018) have been used. The socio-demographic data form aims to obtain data about participants' gender, age, financial status, expectations of the future, and whether they live in a camp or not.

Data have been obtained between April and June 2018. During the data collection phase, the participants were informed about the aim and scope of the research, the processes, and the researchers using the informed consent form that was attached to the questionnaire. The questionnaire was applied to the students in a quiet classroom environment at their schools. The software program SPSS has been used for analyzing the data. One-way Analysis of Variance (ANOVA), *t*-test, and least-significance-difference (LSD) test have also been used in the analyses.

Findings and Discussion

The area that causes Syrian adolescent refugees the most difficulty is exam anxiety, followed by anger and academic failure. The literature shows academic failure (Geçgil, Aldem, & Kaleci, 2017; Kultas; 2017; Polat-Uluocak, 2009) and expressions of anger (Akay, Hamamcı, & Kurt, 2018; Sarıtaş, Şahin, & Çatalbaş, 2016) to be at the top of the problems experienced by immigrant children and adolescents.

The majority of Syrian adolescent refugees in the study answered the question of how they see the future as "It will be better" or "I don't know." Some adolescents can be concluded as being optimistic about the future, while others are unclear about the future. Data can be found in the literature regarding Syrian refugees' views about the future as being both optimistic and unclear (Apak, 2015; Jabbar & Zaza, 2014; Kanak & Özen, 2018). Lack of clarity about the future is a fundamental risk factor for adolescents who have faced war and been forced to migrate.

The most basic problem Syrian students experience is having problems with teachers. Also, other studies are found in the literature showing teachers to have positive relationships with refugee adolescents (Aykırı, 2017; Börü & Boyacı, 2016). Refugee adolescents with good teacher relations is potentially crucial for their adaptation process, academic success, and achieving a healthy developmental process.

When examining the frequency of developmental problems experienced by high school students, girls are seen to experience relatively more problems than boys, which is in line with previous data found in the literature (Derluyn & Broekaert, 2007; Kaya et al., 2018; Oppedal, Özer, & Şirin, 2018; Watkins & Zych,

2014). Öğretir, Şengün, and Özçelik's (2018) study, which measured Syrian children's demographic features and postwar social adaptations, found no statistically meaningful difference between boys and girls or their social acknowledgment and self-assessment levels. However, males had higher social adaptation scores compared to the girls.

When examining the different significance levels between the sub-dimensions of developmental problems with gender, males are seen more to experience problems with teachers and parents, while girls are seen more to experience problems with exam anxiety. The literature contains findings where girls experience exam anxiety more than males (Uzun-Özer & Topkaya, 2011; Karslı, 2019; Kaya et al., 2018). This situation may be able to be explained socially and culturally as female students needing success more than males. One explanation is that girls are more likely to experience early marriage, so they may leave their educational life earlier.

Of the Syrian refugees in Turkey, 5% live in camps, and the remaining 95% live outside of camps. The refugee adolescents who experience more developmental problems are those who stayed in a camp; however, no meaningful difference has been found between the frequency of problems experienced with status of living/not living in a camp (apart from the sub-dimension of exam anxiety). One study done with the Syrian adolescents living in refugee camps (Braun-Lewensohn & Al-Sayed, 2018) found that adolescents who stay less in a camp have more positive expectations and experience fewer psychological problems compared to those who stay in camps longer.

Despite being relatively low, this study has found Syrian adolescent refugees to have started working despite still being school-aged. These adolescents are required to be employed at an early age. Within this context, one study on Syrian children's employment status, which was performed in a district in İzmir with a high Syrian population, interviewed 164 children between the ages of 6 to 17; 11% were able to continue their education, 26% were working, and 10% were looking for work (Bahadır & Uçku, 2016).

When examining the overall areas of developmental problem, one can conclude that Syrian adolescent refugees with worse financial situations experience more problems. When examining the differences in significance levels between the sub-dimensions of developmental problems and financial status, significant differences have been found in personal problems, academic success, expressions of anger, and problems with teachers/parents. Having a poor financial status causes ad-

olescents to have more personal problems, more academic failures, more problems with expressions of anger, and more problems with teachers and parents. Studies have shown adolescent refugees to be negatively affected by economic pressure (DeJong et al., 2017). One can conclude that immigrant students are not financially well off, do not have the same opportunities as other local students, and have a more disadvantaged status.

Puberty is a complicated and turbulent period for many people due to the fluctuations and periodic crises experienced. This period, along with the things that accompany it in addition to the forced life of migration, causes new problems and compelling experiences. From this perspective, this study has been carried out to examine the developmental problems Syrian adolescent refugees experience and the relationship of these problems with certain variables. Based on the study's findings and within the scope of the results, the following suggestions can be given:

1. Exam anxiety, anger, and academic failure are at the top of the problems experienced by students. When taking this into consideration, teachers and psychological counselors must intervene in problems more effectively at school. Refugee students can be given some courses about the problems of exam anxiety, anger, and academic failure, and psycho-education programs can be applied.

2. In order to minimize Syrian adolescent refugees' problems, financial support must be given to needy families.

3. The results from this study can provide valuable data for social politicians planning refugee education, as well as managers and refugee teachers. After this study, teachers with refugee students can be informed about the problems.

4. Other problematic areas following traumatic problems can also be investigated. A similar, more extensive study combining qualitative and longitudinal research can be conducted in addition to cross-sectional research to provide more helpful findings.

Kaynakça/References

- Akay, S., Hamamcı, Z. ve Kurt, M. (2018). Suriyeli öğrencilerle çalışan psikolojik danışmanların yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin uyguladıkları çözüm yollarının incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 23-47.
- Amaç, Z. ve Yaşar, M. R. (2018). İlk ve ortaokullardaki Suriyeli öğrencilerin eğitimi: Türkiye'de yapılan akademik çalışmalar üzerine sistematik bir inceleme. *The Journal of Academic Social Science*, 85, 417-434.

- Apak, H. (2015). Suriyeli göçmenlerin gelecek beklentileri: Mardin örneği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 125-142.
- Ataç, Ö., Akbay, H., Dobral, A., Demir, S., Ateş, B. S., Ahmedzai, S. ve Hayran, O. E. (2018). Mülteci ve yerleşik ergenlerde depresyona yatkınlık ve algılanan sosyal destek düzeyleri. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 23, 129-136.
- Aydın, D., Şahin, N. ve Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7, 8-14.
- Aykırı, K. (2017). Sınıf öğretmenlerinin sınıflarındaki Suriyeli öğrencilerin eğitim durumlarına ilişkin görüşleri. *Turkish Journal of Primary Education*, 2, 44-56.
- Bahadır, H. ve Uçku, R. (2016). İzmir'in bir mahallesinde yaşayan 6-17 yaş arasındaki Suriyeli çocukların çalışma durumları ve çalışma durumlarını etkileyen etmenler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 117-124.
- Binay, H. (2016). *Suriye ve Irak'tan Gelen savaş mağduru çocuk ve genç mültecilerde travma sonrası stres bozukluğu düzeyi*. Yüksek lisans tezi. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Börü, N. ve Boyacı, A. (2016). Göçmen öğrencilerin eğitim-öğretim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar: Eskişehir ili örneği. *Electronic Turkish Studies*, 11, 123-158.
- Braun-Lewensohn, O. ve Al-Sayed, K. (2018). Syrian adolescent refugees: How do they cope during their stay in refugee camps? *Frontiers in Psychology*, 9, 1-10.
- Creswell, J. W. (2014). *Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları araştırma deseni*. S. B. Demir (Çev ve Ed.). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- DeJong, J., Sbeity, F., Schlecht, J., Harfouche, M., Yamout, R., Fouad, F. M., Manohar, S. ve Robinson, C. (2017). Young lives disrupted: Gender and well-being among adolescent Syrian refugees in Lebanon. *Conflict and Health*, 11, 25-34.
- Derluyn, I. ve Broekaert, E. (2007). Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity and Health*, 12, 141-162.
- Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi, temel eğitim politikaları*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ereş, F. (2016). Problems of the immigrant students' teacher: Are they ready to teach? *International Education Studies*, 9, 64-71.
- Geçgil, E., Aldem, M. ve Kaleci, E. (2017). Göçün çocuk sağlığına etkisi. *Journal of Human Sciences*, 14, 171-186.
- Güleç-Solak, S. ve Kurt, H. K. (2019). Kentin öksüzleri: Refakatsiz göçmen çocuklara yönelik faaliyetler Konya örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6, 630-644.
- Gülmez, S. ve Öztürk, A. (2018). Göç yaşantısı çerçevesinde çocukta psiko-sosyal uyum süreci üzerine bir inceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 449-481.
- Hart, R. (2009). Child refugees, trauma and education: interactionist considerations on social and emotional needs and development. *Educational Psychology in Practice*, 25, 351-36.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63.

- İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2015). *Suriyeli mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri*. <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf> adresinden 11.05.2019 tarihinde ulaşılmıştır.
- Jabbar, S. A. ve Zaza, H. I. (2014). Impact of conflict in Syria on Syrian children at the Zaatari refugee camp in Jordan. *Early Child Development and Care*, 184, 1507-1530.
- Kanak, M. ve Özen, M. (2018). Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeli ergenlerin geleceğe dair umut düzeylerinin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 455-476.
- Karaman, H. ve Bulut, S. (2018). Göçmen çocuk ve ergenlerin eğitim engelleri, psikolojik sorunları ve çözüm önerileri üzerine bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 393-412.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kardeş, S. ve Akman, B. (2018). Suriyeli mültecilerin eğitimine yönelik öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 17, 1224-1237.
- Karşlı, N. (2019). Gençlerde sınav kaygısı, dindarlık ve dua ilişkisi. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 190-219.
- Kaya, M. (2015). *Lise öğrencilerinin yaşadıkları gelişimsel ve travmatik sorunlar: Velilerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin gözünden*. Yüksek lisans tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, M. S., Yıldırım, T. ve Atlı, A. (2018). Gelişimsel sorun alanları ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45, 48-73.
- Kılınç, F., Karayel, F. ve Koyuncu, M. (2018). Türk ve Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin metaforlarının belirlenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 37-54.
- Kultas, E. (2017). *Türkiye’de bulunan eğitim çağındaki Suriyeli mültecilerin eğitimi sorunu (Van ili örneği)*. Yüksek lisans tezi. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Mercan-Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1, 72-83.
- Oppedal, B., Özer, S. ve Şirin, S. R. (2018). Traumatic events, social support and depression: Syrian refugee children in Turkish camps. *Vulnerable Child Youth Studies*, 13, 46-59.
- Öğretir, A. D., Şengün, G. ve Özçelik, S. (2018). Arap Baharının savaş çocukları: Türkiye’deki Suriyeli çocukların sosyal uyumlarının incelenmesi. *Kartepe Zirvesi 2018: Göç Mültecilik ve İnsanlık içinde* (ss. 371-397). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.
- Polat-Uluocak, G. (2009). İç göç yaşamış ve yaşamamış çocukların okulda uyumu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 35-44.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi. *Göç Dergisi*, 3, 65-81.
- Sarıtaş, E., Şahin, Ü. ve Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 208-229.
- SETA ve THEIRWORLD. (2017). *Engelleri aşmak: Türkiye’de Suriyeli çocukları okullandırmak*. <https://setav.org/assets/uploads/2017/11/Engelleri-A%C5%9Fmak-T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-Suriyeli-%C3%87ocuklar%C4%B1-Okulla%C5%9Ft%C4%B1rmak.pdf> adresinden 15.05.2019 tarihinde ulaşılmıştır.

- Sirin, S. R. ve Aber, J. L. (2018). Increasing understanding for syrian refugee children with empirical evidence. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 13, 1-6.
- Şeker, B. D. ve Aslan Z. (2015). Eğitim sürecinde mülteci çocuklar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8, 86-105.
- Şimşek, D. (2013). *Ergenlik döneminde çocukların evden kaçma nedenlerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşir, Z. ve Dilmaç, B. (2018). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, 17, 1116- 1134.
- Tanacioğlu, B. (2016). Çocuk ve ergenlerde kriz değerlendirmesi ve vaka formülasyonu. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.). *Kriz danışmanlığı* içinde (ss. 75- 107) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tatlıcıoğlu, O. ve Apak, H. (2018). "Suriyeliler" hakkında yapılan lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 227-254.
- Taylor, S. ve Sidhu, K. (2012). Supporting refugee students in schools: What constitutes inclusive education? *International Journal of Inclusive Education*, 16, 39-56.
- Tekin-Babuç, Z. (2018). Mersin ilindeki Suriyeli çocukların aile ve sosyal ilişkilerinde yaşadıkları ambivalansın ilişkisel sosyolojik bir analizi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21, 317-355.
- Tıkman, F., Yıldırım, E. ve Şentürk, M. (2017). Göç metaforuna yolculuk: Bir fenomenolojik çalışma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 104-126.
- Tosun, A., Yorulmaz, A., Tekin, İ. ve Yıldız, K. (2018). Mülteci öğrencilerin eğitim sorunları, eğitim ve din eğitiminden beklentileri: Eskişehir örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 107-133.
- UNICEF. (2017). *Türkiye'de "kayıp bir kuşak" oluşmasını engellemek*. http://www.unicef.org/tr/files/bilgimerkezi/doc/Children%20of%20Syria_01.2007_TR.pdf adresinden 20.05.2019 tarihinde ulaşılmıştır.
- Uyan-Semerçi, P. ve Erdoğan, E. (2018). Who cannot access education? Difficulties of being a student for children from Syria in Turkey. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 13, 30-45.
- Uzun-Özer, B. ve Topkaya, N. (2011). Akademik erteleme ve sınav kaygısı. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 12-19.
- Üstün, A., Bayar, A. ve Bozkurt, E. (2017). Mülteci çocukların ailelerinin algılarına göre eğitim sorunları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4, 747-755.
- Watkins, K. ve Zycyk, S. (2014). *Living on hope, hoping for education: The failed response to the Syrian refugee crisis*. <http://www.odi.org/publications/8829-syria-refugee-education-crisis-hope>. adresinden 29.05.2019 tarihinde ulaşılmıştır.
- Weinstein, N., Khabbaz, F. ve Legate, N. (2016). Enhancing need satisfaction to reduce psychological distress in Syrian refugees. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 84, 645-650.